

5. „Kad nepravda postane zakon, otpor postaje dužnost“

Današnji nogometni navijači u prilično su lošoj strukturalnoj poziciji, jer kako klubovi sve više postaju privatiziranima tako rastu i očekivanja o zaradi njihovih vlasnika. Iako se klubovi u oblicima zarade razlikuju, pa primjerice oni sa zapada Europe velik dio zarade ostvaruju na televizijskim pravima i prodaji proizvoda s klupskim amblemom, a oni s istoka Europe na prodaji igrača, karakteristika je jednih i drugih da im lokalni navijači dohodovno postaju sve manje važnima te shodno tome imaju sve manje utjecaja na klupsku politiku. Vlasnici si posljedično dopuštaju izmještanja klubova u druge gradove, promjene imena klubova ili stadiona, izmjene boje dresova i ostale slične stvari koje im omogućuje njihovo apsolutno vlasništvo nad klubovima, nekada čvrsto ukorijenjenima u lokalnu zajednicu. U klubu koji je formalno dioničko društvo obični navijač, s dionicama ili bez njih, nema velike pravne i političke mogućnosti, stoga se ne može čuti njegov glas, iako možda svoj klub voli više od njegova vlasnika s drugoga kraja svijeta. Upravo ova sve lošija strukturalna pozicija navijača u suvremenom nogometu izazvala je njihove reakcije te otvoreni politički i društveni angažman, a ubrzo se iz ostatka Europe prelila i u Hrvatsku.

Dinamovi navijači ne skrivaju činjenicu da je loša strukturalna pozicija veliki uzrok njihova nezadovoljstva i borbe protiv Dinamove uprave i njegove najmoćnije osobe. Inicijative poput *Zajedno za Dinamo* i *Za naš Dinamo*, ili navijačke udruge poput Kluba navijača Dinama *Bad Blue Boys* iz Ilice te Udruge navijača Dinama iz Draškovićeve ulice, u javnim istupima kao bitan razlog svojeg nezadovoljstva i protestnog djelovanja naglašavaju upravo marginaliziranje navijača i nedemokratsko uzurpiranje svih upravljačkih ovlasti od trenutne klupske uprave, dakle lošu navijačku strukturalnu poziciju i činjenicu da ih kao navijače klupska uprava negativno tretira. Navijačko djelovanje detaljnije će biti predstavljeno u studijama slučaja koje slijede, a u ovom se poglavlju

želi dati okvir za tumačenje društvene nepravde ili anomalije kao objašnjenja jednog dijela navijačkog ponašanja.

Na društvenu opasnost anomalije upozorio je već Durkheim, govoreći kako je njezin rast velika patologija industrijskoga društva te kako je ljudski osjećaj bezvlađa, nepostojanja normi i oslabljene moralne regulacije vrlo negativan za društvo te njegovo funkcioniranje i održanje (Durkheim 1964). To, logično, umanjuje i kolektivnu svijest skupine, a kad se u njoj pojavljuju različitosti olakšan je put za kriminal i konflikt klasa ili aktera, u Dinamovom slučaju navijača i Uprave.

Problem za Dinamovu upravu trebalo bi biti njezino, i ne samo navijačko, percipiranje kao nemoralne, sa širokim rasponom moralnoga zamjeranja: kako zbog suspendiranja demokracije putem uskraćivanja prava članovima kluba, tako i zbog mogućnosti da se klub koristi kao sredstvo privatnog bogaćenja. Navijačko viđenje klupske uprave kao nemoralne, nelegitimne, pa i nelegalne osobito uzrokuju životopis, odnosno navijačka i sportskodužnosnička karijera, no još više leksik i ponašanje donedavnog izvršnog predsjednika, a trenutnog savjetnika kluba. Potvrđuju to i neka iskustva navijača koja se navode kasnije u radu, pa se čini da percipirana anomalija u udruzi građana GNK *Dinamo*, te u pravnim i političkim institucijama koje bi se trebale baviti njome, jest dio uzroka protestnog pa i radikalnog navijačkog ponašanja. Takvoj javnoj i navijačkoj percepciji doprinijela je sigurno i klupska uprava, odnosno neki njezini utjecajni članovi. Naime ako prihvatimo Goffmanovu ideju (1959) da se društveni život uvelike odvija predstavljanjem aktera na sceni, te da akteri teže, radi vlastitih interesa, prezentirati sliku o sebi koja je uvjerljiva za publiku, onda se, s obzirom na samo medijske napise, možemo upitati koliko su Dinamo i njegovi predstavnici uspješni, Goffmanovom terminologijom, u *upravljanju impresijom* javnosti o svojoj *ulozi* i *izvedbi*. Vrijedi istaknuti da u ovoj teoriji društvenog života naše greške u predstavljanju ili primanje informacija u publici koje nas diskreditiraju znače da je naša izvedba u opasnosti, a time i naš društveni status. Dakle svi akteri društvenog života trebali bi skrbiti o tome kako ih drugi vide, jer se greške plaćaju društvenim ugledom i statusom.

Dio razloga za osjećaj alijenacije Dinamovih navijača, a uz nju vezano i anomalije u klubu i uz njega, mogao bi se nalaziti i u različitim načinima viđenja svrhe i smisla nogometnog kluba. Za navijače je on, između ostalog, izvor užitka u nogometnoj igri, referenca vlastitog identiteta te simbol grada, a u nekim slučajevima i regije i nacije, dok je za klupsku upravu on znatnim dijelom posao. Uprava mu pristupa racionalizirano u Weberovom smislu, a u takvom pristupu, poznato je,

ni kulturna ni simbolička devastacija nisu problem, kao ni isključenje nekih društvenih grupa, primjerice siromašnih ili mladih. U ovakvom se načinu funkcioniranja nogometni klub uvelike reducira na ekonomski subjekt pa posljedično financijska zarada postaje važnijom od rezultat-skih uspjeha. Jedan primjer potvrde toga u Dinamovom slučaju mogu biti protesti navijača zbog prodaje najboljih igrača pred početak nove sezone, čime se sigurno ugrožava klupski rezultat, te odgovori Uprave kako su na to prisiljeni radi ekonomske koristi, čak i kada se prije toga hvale izvrsnom financijskom situacijom. Navijači, koji klub ne doživljavaju kao mjesto zarade, već štoviše gubitka, zbog primjerice troškova za ulaznice, klupsku opremu, putovanja na gostujuće utakmice itd., teško prihvaćaju ovakvo postavljanje stvari, a nemoćni da ih promijene, i to u nečemu čega su deklarativno bitni dio, shvatljivo razvijaju doživljaj anomalije, koja se prilično veže uz racionalizacijske procese i osjećaj otuđenja. Mogući su različiti navijački odgovori na ovu situaciju, a neki su već spomenuti u Mertonovoj klasifikaciji. S obzirom na javne istupe Dinamovih navijača vidljivo je da ne pristaju da se njihov identitet *navijača* svede na još jednu ulogu u industriji moderne zabave, gdje će kao potrošači morati samo konzumirati, i to predvidljivu igru, dosadne utakmice i standardizirani, gotovo do razine McDonaldsovih proizvoda, nogomet.

Značajan problem u hrvatskome kontekstu (potvrdit će se to osobito u poglavlju *Zajedno za Dinamo*) čini se navijačka percepcija šireg sustava, npr. političkog i pravosudnog, kao onog koji podržava, bilo činjenjem bilo nečinjenjem, postojeće strukturalno stanje u nogometu, pa tako i društvenu alijenaciju jednog dijela stanovništva. Upravo u pogledu strukturalnih odnosa i njihovih doprinosa alijenaciji i otuđenju, dobre uvide mogu nam ponuditi neomarksističke ideje (usp. Hoch 1972 i Rigauer 1981). Naime ovakvim društvenim djelovanjem potiče se predodžba o državnom štíćenju onih koji imaju kapital. Tome na ruku ide i percipirana društvena asistencija, odnosno prilagodba propisa i zakona tako da odgovaraju pojedinim sportskim savezima, klubovima ili dužnosnicima. U pogledu Dinama dobar primjer može biti transformacija kluba iz dioničkoga društva u udrugu građana, kako se javno navodi nejasna i pojedinim sucima koji još uz nju obrađuju sudske predmete (usp. Smolčić 2009 i Raić Knežević 2015). S obzirom na takav društveni kontekst, ne čudi i selektivno ponašanje saveza, primjerice nogometnog, u pojedinim slučajevima, kao što je bilo prilikom pokušaja poništavanja ugovora za Dinamovog igrača Murića (usp. Nogometplus.net 2014). Posebna tema vezana za ovo može biti medijska prezentacija svih percipiranih slučajeva, osobito u medijima koje kontroliraju poduzetnici bliski vlasnicima sportskih kolektiva.

Iako se navijačka borba dijelom može promatrati kao društvena, barem nekih navijačkih inicijativa i skupina, upitno je njezino upisivanje u djelovanje svih navijača. Mnogo se univerzalnijom, što je potvrdilo i terensko istraživanje za ovu knjigu, pokazala borba da se gledatelji ne pretvore u potrošače. Kako navodi Rigauer (usp. 1981:68-69) sustav u kojemu dominira kapital sportaša želi pretvoriti u proizvođača, a gledatelja u potrošača. Istu ideju izražava i Aronowitz (1973:410-411) tvrdnjom da u modernom kapitalizmu gledateljski sportovi zadržavaju otuđujući karakter rada te pri tome upozorava na načine na koje se kreira aura sudjelovanja za promatrača. Danas je to izrazito očito u paradoksalnom istovremenom gubljenju navijačkih prava na djelovanje u klubu te sveprisutnoga medijskoga diskursa o tome kako su oni smisao i razlog igre. To je primjerice očito u izjavi tada Ufeina predsjednika Michella Platiniya o tome kako su „navijači žila kucavica profesionalnog nogometa“ (usp. <http://www.uefa.org/stakeholders/supporters/>). Dobro bi bilo, primjerice kvalitativnim istraživanjima koja bi omogućila da se direktno čuje glas navijača, razmotriti koliko je uistinu tako, te provjeriti današnju dostupnost nogometa kroz cijene ulaznica, pristupačnost na televiziji, ali i dopuštene aktivnosti na stadionima. Već je rečeno da stadioni organizacijom prostora i gradnjom sve više pokazuju da su na njima poželjni gledatelji, a ne navijači, dakle konzumenti, a ne aktivisti.

Distinkcija koja je uvedena u Dinamu, prema kojoj samo neki mogu biti ne samo članovi Uprave i dužnosnici nego i članovi Skupštine, pokazuje jasnu socijalno-spacijalnu dimenziju. Neka mjesta u klubu oblikovana su kao ekskluzivni društveni prostori i tako se izražava *efekt zatvorenog kluba*, a svi takvi sportski klubovi ograničavaju članstvo onima s višim nivoom kapitala – kakav im je već prioritetan: ekonomski, društveni, kulturni ili simbolički. Fizička ili simbolička distanca i u Dinamu dijeli ljude bez kapitala od rijetkih socijalnih dobara, ovdje najčešće upravljačkih, usmjeravajući isključene da nastanju specifični lokalitet (usp. Bourdieu 1993:127). Uz uporabu simboličkog nasilja, koje u jednom vidu za Bourdieua znači socijalnu ekskluziju specifičnih populacija iz sportske participacije, bila ona upravljačka ili natjecateljska, a koja se u Dinamu događa većem dijelu članova i navijača, jasan je osjećaj nezadovoljstva isključenih. Kako dobar dio njih ovakvu situaciju percipira kao strukturalno nasilje, ne čude navijački odgovori kroz cijele setove manjih i većih svakodnevnih činova nasilja (usp. Bourdieu 1998:40). Pri tome je uočena i tendencija Uprave, odnosno dominantnih skupina, da se izvlašteni predstave kao nemoralni, degenerirani i nevrijedni političkog utjecaja (Giulianotti 2005:166). Aktualnim se tako danas, s razlikama u povijesnim okolnostima i značenju klase, čine

Taylorove misli kako je komercijalizacija sporta koji doživljavaju „svojim“ otuđila navijače (radničke klase), a posebno mlade supkulturne grupe koje se na utakmicama redovito okupljaju. Pri tome bi njihovo povećano nasilje za Taylora bilo upravo simptom otuđenja te iskaz *otpora* nogometnoj komodifikaciji (usp. Giulianotti 2007:41).